

कालानुरूप बदलणाऱ्या तंत्रज्ञान / कौशल्यांस
अनुसरून आवश्यक कौशल्यवृद्धीकरिता राज्यात
“कौशल्य श्रेणी वर्धन धोरण” राबविणेबाबत.....

महाराष्ट्र शासन
कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक कौविउ-२०२१/प्र.क्र.१२९/कौशल्य-१
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : १७ जून, २०२२

संदर्भ :-

१. कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक कौविउ-२०१५/ प्र.क्र.१२२/रोस्वरो- १, दिनांक ०२/०९/२०१५.
२. महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी यांचेकडील पत्र क्र. जा.क्र. MSSDS/कौशल्य वर्धन/२०२०-२१/१९१३ दिनांक २९ डिसेंबर, २०२१

प्रस्तावना :

देशाच्या सामाजिक व आर्थिक विकासामध्ये “रोजगार व स्वयंरोजगार निर्मिती” हा घटक केंद्रबिंदू असून मानव विकास निर्देशांकातील सर्वात महत्वाचा भाग आहे. जागतिकीकरणामध्ये कालानुसार बदलणाऱ्या नवीन तंत्रज्ञानामुळे रोजगार व स्वयंरोजगाराच्या स्वरूपात मोठ्या प्रमाणात बदल होत असून त्यास अनुसरून “कौशल्य अभ्यासक्रम” व “जॉब रोल्स” यामध्येही बदल होत आहेत.

२. वेगाने बदलणाऱ्या तंत्रज्ञान आणि कौशल्यांमुळे औद्योगिक आस्थापनांना अद्ययावत कौशल्ये असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांचा पुरवठा अपुरा पडत आहे. शाश्वत स्वयंरोजगार आणि अद्ययावत कौशल्यपूर्ण रोजगारासाठी आवश्यक असणाऱ्या कालसुसंगत व अद्ययावत कौशल्यवृद्धीकरिता “कौशल्य श्रेणी वर्धन” धोरण राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

राज्यातील युवक/ युवतींना रोजगार व स्वयंरोजगाराच्या शाश्वत संधी उपलब्ध व्हाव्यात म्हणून कालानुरूप बदलणाऱ्या तंत्रज्ञान आणि कौशल्यांस अनुसरून कौशल्यवृद्धीकरिता “कौशल्य श्रेणी वर्धन” धोरण राबविण्यास या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

२. सदर “कौशल्य श्रेणी वर्धन” धोरणाची पार्श्वभूमी उद्दिष्टे, लक्ष्य लाभार्थी व त्यांची पात्रता, अभ्यासक्रम, अंमलबजावणी, खर्चाचे नियम आणि आर्थिक बाबी, प्रशिक्षणाचे मॉडेल, गतिशिलता तसेच अपेक्षित परिणाम इत्यादी बाबी सोबतच्या मसुद्यामध्ये समाविष्ट केल्यानुसार राहणार आहेत.

३. सदर धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी आयुक्त, कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता आयुक्तालय तथा मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, मुंबई यांना “देखरेख, सनियंत्रण व अंमलबजावणी अधिकारी” म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, मुंबई हे या कार्यक्रमाच्या फलनिष्पत्तीबाबतचा त्रैमासिक आढावा घेतील व याबाबतचा अहवाल शासनास सादर करतील तसेच विभाग प्रमुखाच्या मान्यतेने यासंदर्भातील मार्गदर्शक सूचना/तत्त्वे महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, मुंबई यांचेकडून वेळोवेळी निर्गमित करण्यात येतील.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक क्रमांक २०२२०६१७१८२६२२८४०३ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(मनिषा वर्मा)

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र राज्य

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. उप मुख्यमंत्री यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा. सभापती, विधानपरिषद, विधानमंडळ, मुंबई.
५. मा. अध्यक्ष, विधानसभा, विधानमंडळ, मुंबई.
६. सर्व मा.मंत्री / मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
७. मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानपरिषद / विधानसभा, विधानमंडळ, मुंबई.
८. सर्व मा. संसद सदस्य / विधानसभा सदस्य / विधान परिषद सदस्य
९. मा.मुख्य सचिव यांचे वरीष्ठ स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
१०. सर्व अ.मु.स./ प्र.स. / सचिव यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
११. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, मुंबई.
१२. महालेखापाल (लेखा परिक्षा), महाराष्ट्र, मुंबई.
१३. सर्व विभागीय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य.
१४. आयुक्त, कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता संचालनालय, नवी मुंबई.

१५. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, मुंबई.
१६. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, मुंबई.
१७. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य नाविन्यता सोसायटी, मुंबई.
१८. संचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
१९. सर्व जिल्हाधिकारी / मुख्य कार्यकारी अधिकारी / जिल्हा पोलिस अधिक्षक.
२०. सहसंचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण प्रादेशिक कार्यालय, मुंबई/पुणे/नाशिक/
औरंगाबाद/ अमरावती/नागपूर
२१. सर्व सहसचिव/उपसचिव/अवर सचिव/ कार्यासन अधिकारी, कौशल्य, रोजगार,
उद्योजकता व नाविन्यता विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२२. निवड नस्ती (कौशल्य १)

महाराष्ट्र शासन
कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक कौविउ-२०२१/प्र.क्र.१२९/कौशल्य-१
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : १७ जून, २०२२

कौशल्य वर्धन धोरण

पार्श्वभूमी :-

“रोजगार निर्मिती” हे कोणत्याही देशाच्या सामाजिक व आर्थिक विकासाचे सूचक/दर्शक असते. आज जागतिकीकरण आणि नवीन तंत्रज्ञानाच्या उदयामुळे रोजगाराचे स्वरूप कालानुरूप बदलत आहे.

जागतिकीकरण आणि नवीन तंत्रज्ञानाच्या युगात बहुतांश क्षेत्रांमध्ये स्वयंचलन (Automation) होत आहे. रोजगाराच्या विविध क्षेत्रातील या बदलत्या गतिशिलतेचा वेग लक्षात घेता, सध्या अस्तित्वात असणाऱ्या रोजगांसारंबंधीच्या कौशल्य अभ्यासक्रम/जॉब रोलसची मागणी कमी होवू शकते अथवा संपुष्टात येऊ शकते. यानुषंगाने, रोजगार विकसनशीलतेच्या प्रक्रियेमध्ये अनुकूलता सुनिश्चित करण्यासाठी, मागणी असलेल्या क्षेत्रातील कौशल्यांच्या श्रेणीसुधारणीमध्ये जाणीवपूर्वक प्रयत्नशील असणे गरजेचे आहे. कौशल्य प्रशिक्षण अद्यावत करण्याच्या प्रक्रियेला व्यापकपणे “कौशल्य वर्धन” (Upskilling) म्हणून ओळखले जाते. (केंद्र शासनाच्या कौशल्य विकास आणि उद्योजकता मंत्रालयाच्या सामान्य नियमांच्या अधिसूचनेत “कौशल्य वर्धन” शब्दाचा उल्लेख करण्यात आला असला तरी तो वित्तीय बाबींपुरता मर्यादित आहे.)

१. **अद्यावत कौशल्य (Fresh Skilling)** : एखादे नवीन कौशल्य प्रशिक्षण ग्रहण करून त्याद्वारे रोजगारक्षम बनण्याची प्रक्रिया.
२. **कौशल्य वर्धन (Upskilling)** : अल्पकालीन लक्षित प्रशिक्षण, जे सामान्यतः प्रारंभिक कौशल्य प्रशिक्षणानंतर त्याच क्षेत्रातील प्राप्त ज्ञान व क्षमताकुशलता यांना सुधारित किंवा अद्यावत करण्याची प्रक्रिया आणि प्राप्त कौशल्याचा स्तर वाढविणे व तो अधिक प्रगत करण्याची प्रक्रिया.
३. **पुर्नकुशलता (Reskilling)** : प्रारंभिक कौशल्य प्रशिक्षणानंतर औद्योगिक आस्थापना किंवा बाजारपेठेतील मागणीनुसार इतर क्षेत्रातील नवीन कौशल्य प्रशिक्षण प्राप्त करण्याची प्रक्रिया.

दीर्घकालीन शिक्षणाला प्रोत्साहन देण्यासाठी संधी प्रदान करणे तसेच उद्योग व नियोक्त्यांसोबत (मालकांसोबत) भागीदारी वाढविणे हा राष्ट्रीय कौशल्य योग्यता आराखड्याच्या (National Skill Qualification Framework) मुख्य घटकांपैकी एक घटक आहे. कौशल्य श्रेणी सुधारीत करण्यासाठी आणि उद्योगाच्या मागणीनुसार दीर्घकालीन शिक्षण सुरू ठेवण्यासाठी “कौशल्य वर्धन” ही एक अविभाज्य प्रक्रिया आहे. NSQF हे देशातील कौशल्य विकासाच्या प्रयत्नांना अद्ययावत ठेवण्यासाठी आणि उद्योगाच्या आवश्यकतांनुसार एक प्रमाणित अभ्यासक्रम व दृष्टिकोण तयार करण्यासाठी मदत करेल.

राष्ट्रीय कौशल्य विकास परिषदेने (NSDC) माहे मे, २०२१ मध्ये कौशल्य प्राधान्य निर्देशांक अहवाल प्रकाशित केलेला आहे. देशातील कौशल्य विकासामध्ये महत्वाचे बदल घडवून आणण्यासाठी या अहवालात प्राधान्य क्षेत्रे ठरविण्यात आलेली आहेत. लोकसंख्या, उद्योग, कामगार पुरवठा, शाळा आणि व्यावसायिक शिक्षण या चार निर्देशांकांवर हे विश्लेषण आधारित आहे. दुय्यम माहितीवर आधारित संबंधित निर्देशक (Indicators) वापरून निर्देशांकांचे (Indices) मूल्यमापन केले जाते आणि याद्वारे क्षेत्र ठरवण्यासाठी प्राधान्य निर्देशांकाच्या (Priority Indices) मूल्याचा अंदाज घेतला जातो. सदर अहवालानुसार, विस्तृत कौशल्य विकास उपक्रमांच्या गरजेसंदर्भात महाराष्ट्र हे दुसऱ्या क्रमांकावरील मोठे संबंधित राज्य आहे. प्रस्तावित कौशल्य वर्धन धोरण हे कौशल्य विकासातील मध्यस्थ म्हणून पुढील वाटचालीच्या दिशेने एक महत्वाचे पाऊल आहे.

राज्य शासनाच्या प्रमोद महाजन कौशल्य आणि उद्योजकता विकास अभियान, शासन निर्णय दि. २ सप्टेंबर, २०१५ मध्ये नमूद केलेल्या धोरणानुसार राज्यातील तरुणांना “कौशल्य” “कौशल्य वर्धन” आणि “पुनर्कुशलते” च्या माध्यमातून रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देण्याची गरज देखील स्पष्ट होते. या शासन निर्णयान्वये देखील राज्यस्तरावर “कौशल्य वर्धन” (Up-Skilling) चे महत्त्व अधोरेखित करण्यात आले आहे. त्यानुषंगाने राज्य शासनामार्फत पुढीलप्रमाणे कौशल्य वृद्धिंगतेबाबतचे धोरण प्रस्तावित करण्यात येत आहे.

१. कौशल्य वर्धन धोरणाची उद्दिष्टे :-

- १.१. कौशल्य वर्धनाद्वारे तांत्रिक प्रगती आणि आधुनिकीकरणामुळे औद्योगिक आस्थापनाच्या बदलत्या गरजांनुसार कुशल मनुष्यबळाच्या मागणीचा पुरवठा करणे.
- १.२. राज्यातील औद्योगिक उपक्रमांमध्ये १८ ते ४५ वर्षे वयोगटातील मोठा युवा वर्ग कार्यरत आहे. ज्यांच्याकडे काही मूलभूत कौशल्ये आहेत परंतु त्यांची विद्यमान कौशल्ये सुधारण्याची आवश्यकता आहे, अशा युवा वर्गास प्रशिक्षित करणे हे कौशल्य वर्धन धोरणाचे उद्दिष्ट आहे.

२. कौशल्य वर्धनाचे उमेदवार आणि पात्रता :-

- २.१. ज्या इच्छुकांनी राज्य किंवा केंद्र प्रायोजित योजनांतर्गत कोणत्याही स्तरावरील NSQF अनुपालन अभ्यासक्रम यशस्वीपणे पूर्ण केला आहे आणि ते उच्च-स्तरीय NSQF अनुपालन अभ्यासक्रम निवडण्यास इच्छुक आहेत.
- २.२. कौशल्य प्रशिक्षण प्राप्त करून रोजगार/स्वयंरोजगार करीत असलेले आणि आपल्या कौशल्यात अधिक प्राविण्यता मिळविण्यासाठी इच्छुक उमेदवार संबंधित क्षेत्रिय कौशल्य परिषदेच्या (Sector Skill Council) पात्रता अटीस अधीन राहून नोंदणी करू शकतात.
- २.३. कौशल्य वर्धन (Up-Skilling) करिता १८ ते ४५ वर्षे वयोगटातील उमेदवार पात्र असतील.
- २.४. RPL / विशेष प्रकल्पांतर्गत यशस्वीरीत्या प्रशिक्षण पूर्ण झालेले उमेदवार.
- २.५. शिकाऊ उमेदवार (Apprentice) पूर्ण करणाऱ्या युवकांना पुढील स्तरावरील योग्यता प्राप्त करण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाऊ शकते.
- २.६. मोठ्या उद्योगांमध्ये तसेच क्लस्टर्स आणि Small, Medium Enterprises मध्ये करणारे कर्मचारी, ज्यांना तांत्रिक आधुनिकीकरण / सुधारणांमुळे बदलत्या मागण्या पूर्ण करण्यासाठी कौशल्य वर्धनतेची आवश्यकता आहे.
- २.७. आयटीआयमध्ये शिकणारा युवा वर्ग.
- २.८. कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालयातील तरुणांची उद्योगाशी संबंधित मॉड्यूलद्वारे रोजगारक्षमता वाढविणे.
- २.९. महिला, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, दिव्यांग, अल्पसंख्याक आणि वंचित घटकांवर विशेष लक्ष केंद्रित केले जाईल.

३. कौशल्य वर्धन (Up-Skilling) अभ्यासक्रम:-

- ३.१. राष्ट्रीय कौशल्य योग्यता आराखड्यासंबंधित (NSQF) क्षेत्रीय कौशल्य परिषदेद्वारे (SSC) परिभाषित (Defined) केल्याप्रमाणे संरेखित (Aligned) अभ्यासक्रम, उमेदवारांना कोणत्याही उल्लेखित अभ्यासक्रमामध्ये सहभाग घेण्यासाठी पात्रता निकष पूर्ण करणे आवश्यक आहे.
- ३.२. बाजारपेठेतील कुशल मनुष्यबळाची मागणी असलेल्या क्षेत्रांसाठी राज्य सरकार, विषय तज्ञ व उद्योगांच्या भागीदारीने नवीन अभ्यासक्रम विकसित करू शकतात.
- ३.३. NSQF संरेखित नसलेल्या अभ्यासक्रमांच्या बाबतीत, अभ्यासक्रमांना सक्षम प्राधिकाऱ्याकडून मान्यता मिळणे आवश्यक आहे. तथापि, या अभ्यासक्रमांसाठी सार्वजनिक निधी उपलब्ध करून दिला जाणार नाही. हे अभ्यासक्रम स्वयं-वित्तपुरवठा तत्वावर चालतील.

४. कौशल्य वर्धन कार्यक्रमाची संरचना व निधीची तरतूद:-

४.१. “प्रमोद महाजन कौशल्य व उद्योजकता विकास अभियान” (PMKUVA) या राज्यपुरस्कृत योजनेतर्गत या धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठीचा निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल. PMKUVA साठी एकूण मंजूर निधीच्या १०% निधी हा “PMKUVA” अंतर्गतच्या कौशल्य वर्धनासाठी राखून ठेवला जाईल. शासनाच्या इतर विभागाच्या कौशल्य प्रशिक्षण योजनांसाठी उपलब्धतेनुसार सामाजिक दायित्व व स्वेच्छा देणगी निधी (CSR & VD) आणि इतर संसाधने एकत्रित केली जावू शकतात.

४.१.१. प्रशिक्षण स्वयं-वित्त तत्वावर असेल. शासनाने वेळोवेळी ठरविल्यानुसार सामाजिक- आर्थिकदृष्ट्या वंचित गटांना विशेष प्रोत्साहन दिले जाईल.

४.१.२. निर्दिष्ट (Specified) अभ्यासक्रम, NSQF संरेखित नसतील किंवा NSQF आराखड्याबाहेरील असतील तथापि, सक्षम प्राधिकाऱ्याद्वारे मंजूर असतील, असे अभ्यासक्रम “स्वयं-वित्त”तत्वावर चालविले जाऊ शकतील.

४.१.३. कौशल्यप्राप्त उमेदवारांच्या कौशल्यवृद्धीसाठी आवश्यक कौशल्य घटकांस निश्चित भारांक देण्यात येईल.

४.१.४. औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, तांत्रिक विद्यालये, स्किल इंडिया पोर्टलवर नोंदणीकृत प्रशिक्षण केंद्रे आणि प्रख्यात शैक्षणिक / तज्ञ संस्था तसेच उद्योगांच्या प्रशिक्षण सुविधांच्या सहकार्याने विविध अंमलबजावणी प्रारूपांना प्राधान्य दिले जाईल.

५. प्रमाणित प्रक्रिया:-

५.१. जागरूकता निर्माण करणे (जाहिरात/प्रसिद्धी):

कौशल्य वर्धनाचे महत्त्व पटवून देण्यासाठी (Up-Skilling) सध्या कार्यरत कुशल मनुष्यबळामध्ये विविध प्रसिद्धी माध्यमांद्वारे जागरूकता निर्माण केली जाईल.

५.२. मागणीचे एकत्रीकरण :-

५.२.१. श्रमाची मागणी व पुरवठा, व्यावसायिक वातावरण आणि तंत्रज्ञान झपाट्याने बदलत आहे हे लक्षात घेता, कौशल्य वर्धन प्रशिक्षणाचे अल्पकालीन चक्र, कालबाहय होण्याची जोखीम वाढते.

५.२.२. इच्छुक उमेदवारांच्या कौशल्य वर्धनासाठी (Up-Skilling) महास्वयम् पोर्टलवर ऑनलाईन नोंदणीद्वारे त्यांच्या आवडीचे रोजगार क्षेत्र व प्रशिक्षण संस्था निवडण्याबाबतची माहिती भरण्याची सुविधा पुरविण्यात येईल. ज्याद्वारे कौशल्य वर्धन (Up-Skilling) करिता आवश्यक माहिती संकलन करणे शक्य होईल.

५.३. समुपदेशन :-

कौशल्य वर्धन (Up-Skilling) मध्ये समुपदेशन हा घटक महत्वाचा मानला जातो. कौशल्य वर्धनासाठी, समुपदेशनाद्वारे उमेदवारांचा कल ओळखून अनुरूप क्षेत्रातील योग्य कौशल्य प्रशिक्षण देण्यासाठी करिअर समुपदेशन केंद्रे किंवा व्यावसायिक संस्था समुपदेशनाचे कार्य करतील, जेणेकरून प्रशिक्षण अर्धवट सोडणाऱ्या प्रशिक्षणार्थ्यांच्या संख्येवर नियंत्रण ठेवणे शक्य होईल.

५.४. विषय आणि प्रशिक्षण केंद्राची निवड :-

- ५.४.१ इच्छुक उमेदवारांना, मागणीचे संकलीकरण (Aggregation) आणि समुपदेशनाच्या आधारे इच्छित कौशल्य अभ्यासक्रम उपलब्ध असलेल्या प्रशिक्षण केंद्रांमार्फत निवडण्याचे पर्याय दिले जातील.
- ५.४.२ इच्छुक उमेदवारांना राज्यभरातून कोणत्याही प्रशिक्षण संस्थेचे ठिकाण निवडता येईल.
- ५.४.३ उमेदवार तोच कौशल्य अभ्यासक्रम घेवू शकतो, जो त्याने /तिने निवड केलेल्या जिल्ह्यात उपलब्ध असतील.
- ५.४.४ संबंधित जिल्ह्याचे कौशल्य अंतर (Skill Gap) आणि बाजारपेठेच्या मागणीनुसार (Market Demand) जिल्हा कौशल्य विकास आराखड्यात संरेखित केलेले कौशल्य अभ्यासक्रम हे उमेदवारांच्या निवडीसाठी उपलब्ध असतील

५.५. तुकड्यांची निर्मिती आणि मान्यता :-

- ५.५.१ “कौशल्य वर्धन” धोरण व्यापक स्वरूपात लागू करण्यापूर्वी निवडक जिल्हा किंवा विभागीय मुख्यालयांमध्ये प्रायोगिक तत्वावर राबवले जाईल.
- ५.५.२ प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षण वेळापत्रकात अभ्यासाची बॅच निवडण्याची मुभा दिली जाईल ज्यामध्ये सकाळ, संध्याकाळ किंवा आठवड्याची शेवटची बॅच असेल.

६. प्रशिक्षणाचे स्वरूप/ प्रशिक्षण प्रतिमान :-

- ६.१ राज्य शासनामार्फत दिनांक ०१ फेब्रुवारी, २०२२ च्या पत्रान्वये, हरित मार्गाने (Green Channel) सूचीबद्ध केलेल्या औद्योगिक आस्थापना, प्रशिक्षण केंद्रे, शैक्षणिक संस्था () तसेच वेळोवेळी याद्वारे सूचीबद्ध होणाऱ्या संस्थांना प्राधान्य देण्यात येईल.
- ६.२ प्रशिक्षण केंद्रावर नियमित प्रशिक्षण (TP/TC) :-
स्कील इंडिया पोर्टल वर नोंदणीकृत/सूचीबद्ध / संलग्न असलेल्या कौशल्य प्रशिक्षण संस्थांमार्फत “कौशल्य वर्धनाचे” (Up-Skilling) नियमित प्रशिक्षण देण्यात येईल.
- ६.३ उद्योग प्रशिक्षण केंद्रात प्रत्यक्ष प्रशिक्षण :-
प्रशिक्षणार्थ्यांना कामाचा प्रत्यक्ष अनुभव मिळावा तसेच कौशल्य प्रशिक्षण अधिक परिणामकारक व्हावे या करिता राज्य/ केंद्र शासनाच्या योजनांच्या नियम, अटी व शर्तीप्रमाणे उद्योग स्थळांवरील (उदा. वैद्यकीय क्षेत्रासाठी रुग्णालये/ बांधकाम क्षेत्रासाठी प्रत्यक्ष बांधकामाची ठिकाणे इ.) प्रशिक्षण केंद्रांना मान्यता देण्यात येईल
- ६.४ ऑनलाइन व्यासपीठाद्वारे प्रशिक्षण:-
ज्या अभ्यासक्रमांसाठी क्षेत्रीय कौशल्य समिती (SSC) ने ऑनलाइन कौशल्य प्रशिक्षण अभ्यासक्रमांचे प्रतिमान विकसित केलेले आहे, त्यांना या धोरणानुसार ग्राह्य धरण्यात येईल. (IT, ITES eg.)
- ६.५ संमिश्र (Hybrid) प्रशिक्षण केंद्र:-
सैद्धांतिक (Theoretical) प्रशिक्षण वर्ग [आभासी (Virtual) / प्रत्यक्ष उपस्थिती (In Person)] द्वारे तसेच प्रत्यक्ष उद्योग स्थळावर कौशल्य प्रशिक्षण या दोहोंचा अंतर्भाव असलेल्या संमिश्र कौशल्य प्रशिक्षण केंद्रांना मान्यता देण्यात येईल.
- ६.६ शासकीय संस्था जसे की, राज्य मंडळे, औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, तांत्रिक विद्यालये, सार्वजनिक विद्यापीठे, तंत्रनिकेतने आणि अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांना सदर प्रशिक्षण केंद्र चालविण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाईल.

७. देयक अदा करण्याच्या अटी, खर्चाचे नियम आणि आर्थिक बाबी :-

- ७.१. प्रशिक्षण शुल्क अदा करण्याचे निकष केंद्र शासनाद्वारे वेळोवेळी निर्धारित करण्यात येणाऱ्या सामायिक शुल्क मानकांनुसार (Common Cost Norms) निश्चित करण्यात येईल.
- ७.२. राज्यपुरस्कृत प्रमोद महाजन कौशल्य विकास अभियानांतर्गत (PMKUVA) निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे देखील प्रशिक्षण शुल्क अदा करण्यात येईल.

- ७.३. ऑनलाइन कौशल्य प्रशिक्षण मॉड्युलसाठी, मूळ खर्चाचा दर हा सामान्य खर्चाच्या निकषांच्या (Common Cost Norms) तुलनेत अथवा केंद्र / महाराष्ट्र शासनाच्या योजनेच्या निकषांच्या ६०% पर्यंत कमी केला जाईल.
- ७.४. प्रशिक्षण प्रदात्यांना, त्यांचेमार्फत आधीच रोजगार - स्वयंरोजगार करत असलेल्या उमेदवारांच्या कौशल्य वर्धनासाठीचे प्लेसमेंट माईलस्टोन पेमेंट देण्याची गरज नाही. सदर प्लेसमेंट माईलस्टोनचे पेमेंट वजा केले जाईल. जर यापूर्वीच रोजगार - स्वयंरोजगार प्राप्त उमेदवाराने कौशल्य वर्धनाची इच्छुकता दर्शविली तर, अशा स्थितीत प्रशिक्षण आणि प्रमाणनासाठीच्या (Certification) टप्प्यात १०० % पेमेंट अदा केले जातील.
- ७.४.१. रोजगार प्राप्त उमेदवारांसाठी प्रशिक्षणाच्या ३ महिन्यांच्या आत प्रशिक्षण भागीदाराने उत्तम रोजगार संधी (१०% अधिक CTC) उपलब्ध करून दिल्यास, ३ महिन्यांच्या वेतन स्लिपसह उच्च ऑफर नियुक्ती पत्र प्राप्त झाल्यावर प्लेसमेंट माईलस्टोनचे पेमेंट अदा करण्यात येईल.
- ७.५. शासकीय अनुदानास पात्र होण्यासाठी, NSDC ने विहित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे, समान क्षेत्रातील दोन पेक्षा अधिक कौशल्य वर्धनाच्या प्रशिक्षणांसाठी उमेदवार नोंदणी करू शकणार नाही. (समान क्षेत्रातील दुसरे प्रशिक्षण हे NSQF संरेखित उच्च कौशल्य श्रेणीसाठी असेल) किंवा दुसऱ्या क्षेत्रातील जॉब रोल संदर्भातील दुसऱ्या प्रशिक्षणाच्या तुकडीच्या प्रारंभाचा दिनांक आणि पहिल्या कौशल्य वर्धन प्रमाणीकरणाचा दिनांक यामध्ये किमान ०६ महिन्यांचा कालावधी असेल.
- औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांतील प्रशिक्षणार्थ्यांसाठी, शासकीय अनुदानाच्या लाभाकरिता कमाल ०२ कौशल्य वर्धनाच्या प्रशिक्षणांची अट लागू राहणार नाही.

८. गतिशीलता आणि इतर दुवे :-

संबंधित क्षेत्रीय कौशल्य समिती / औद्योगिक आस्थापनांच्या भागीदारीतून कौशल्य वर्धनाची (Up-Skilling) आवश्यक क्षेत्रे निश्चित करतील.

कौशल्य वर्धनासंदर्भात कौशल्य विद्यापीठांसोबत योग्य ती संलग्नता निर्माण करण्यात येईल.

९. कौशल्य वर्धन धोरणांची अपेक्षित फलनिष्पत्ती :-

- ९.१. नोकरी किंवा व्यवसाय वृद्धी/वर्धित गतिशीलता/ क्षेत्रीय गतिशीलता
- ९.२. उत्पन्न किंवा वेतनवाढ
- ९.३. रोजगाराच्या अधिकाधिक चांगल्या संधी
- ९.४. मानव संसाधन विकास/मनुष्यबळ विकास
- ९.५. उत्पादन वृद्धी

Government of Maharashtra
Department of Skills, Employment, Entrepreneurship & Innovation

GR No.: Kaviu-2021/C.R.129/ Skill 1
Madame Cama Road, Hutatma Rajguru Chawk,
Mantralaya, Mumbai- 400 032
Date : 17 June 2022

Policy on Upskilling

Background

The creation of sustained employment opportunities is an indicator of the socio-economic development of any country. Today, with globalisation and emergence of new technologies, the nature of jobs is changing. Many sectors are also facing attrition in workforce or undergoing automation. Given the fast pace of mobility, a worker needs to continuously hone his/her skill set for retention and better employability. In the current scenario, where the existing skill sets could be rendered obsolete in a matter of a few years, a continuous effort is required in the area of skill up-gradation of the workforce. This process of adding to the existing skillsets of a learner is broadly referred to as 'upskilling'. Although the word 'upskilling' has been mentioned in the Common Norms notification of the Ministry of Skill Development and Entrepreneurship, it is limited to the financing aspects in terms of hours and does not define upskilling as a term.

- 1. Fresh Skilling** is a process of acquiring new relevant competencies that would increase one's employability.
- 2. Upskilling** can be defined as short-term targeted training typically provided following initial education or training and aimed at supplementing, improving or updating knowledge, skills and/or competencies acquired during previous training.
- 3. Reskilling** is the process of acquiring a new adjacent skill or a new skill required as per industrial requirement/demand, may be in a different sector.

One of the key elements of NSQF is that it provides opportunities to promote lifelong learning and promotes partnership with industry/employers. Upskilling in this regard is an integral process to ensure that learners undertake skill up-gradation and continue lifelong learning which is in line with industry demand. NSQF helps in creating a standardised approach to keep the skill development efforts in the country in line with the industry requirements.

Skill Priority Index Report has been published by NSDC in May, 2021. The report identifies priority regions in the country for skill development interventions. The analysis is based on four indices – Population, Industry, Labour Supply, School and Vocational Education. The values of the indices are computed using relevant indicators based on secondary data and are then aggregated to estimate the value of the priority index for a region. As per this report, Maharashtra ranks 2nd in the Skill Development Priority Index. Proposed upskilling policy will be considered as a major step in identifying interventions in skill development.

The state policy outlined in Pramod Mahajan Kaushalya & Udyojakta Vikas Abhiyan (PMKUVA) GR dated 2nd September 2015, also spells out the need for providing employment opportunities to the youth of the State through Skilling, Upskilling and Reskilling. Against this backdrop, there is a need to define a policy regarding upskilling by the government.

1. Objective

- 1.1. To meet the changing industry needs that arise due to technological advancement and modernization.
- 1.2. A large population in the age group of 18 to 45 years that constitutes a productive workforce. The upskilling policy aims to train the youth that have some basic skills but need to upgrade their existing skills for better prospects.

2. Target Beneficiary & Eligibility

- 2.1. Aspirants who have successfully completed any level NSQF compliant course under State or Centrally Sponsored Schemes and are willing to opt for higher-level NSQF compliant course.
- 2.2. Aspirants already on the job after completing Skill Training and desirous of securing upward NSQF Compliance can enrol. Eligibility

would be as per the minimum qualifications, as may be defined by respective Sector Skill Council.

2.3. Participants in the age group of 18 to 45 will be considered eligible for upskilling.

2.4. Aspirants who have successfully completed certification under RPL / Special Project and desirous of upgrading themselves.

2.5. Apprentices: Youth completing apprenticeship may be encouraged to acquire next level competency.

2.6. Workforce working in the large Industries as well as Clusters & SMEs, who need to be upskilled to meet changing demand due to technological advancement.

2.7. Youth studying in ITIs.

2.8. Youth in Arts, Commerce & Science colleges desirous of enhancing employability with Industry relevant modules.

2.9. Special focus to be given to women, SC, ST, minorities, specially abled persons and disadvantaged groups.

3. Courses

3.1. In the case of National Skill Qualification Framework (NSQF) aligned courses defined by respective Sector Skill Council, candidates will be required to meet the eligibility criteria for any specified course.

3.2. The State Government may develop courses for sectors which are in high demand, in partnership with experts/industries for upskilling as may be required.

3.3. In the case of Non-NSQF aligned courses, the courses have to be approved by competent authority. However, such courses will not be provided public funding support and will run on self-financing basis.

4. Implementation Model & Funding Process

4.1. Funding for upskilling will be provided from Pramod Mahajan Kaushalya Vikas Abhiyan (PMKUVA) funds. Out of the total funding sanctioned for the state scheme – PMKUVA, it is proposed to keep 10% fund reserved for Upskilling in Pramod Mahajan Kaushalya Vikas & Udyojakata Vikas Abhiyan. CSR & other resources can also be dovetailed as per availability for existing skilling related schemes implemented by other departments of the Government.

4.1.1. Training will be available on self-finance basis as general rule.

However, special incentives may be given to socio-economically disadvantaged groups as may be decided by the government from time to time.

4.1.2. Any specialised courses which may not be compliant with NSQF, or outside the NSQF framework but which are approved by a competent authority, may also be conducted on self finance basis.

4.1.3. Weightage shall be given to requisite skill sets in skilled candidates desirous of getting upskilled.

4.1.4. A diverse Implementation Model through ITIs, technical high schools, training centres registered with Skill India portal and training facilities with eminent Educational / Expert Institutions and Industry to be given priority.

5. Standard Process flow

5.1. Creating Awareness (Advertisement/Publicity):

Creating awareness among the skilled workforce through various publicity mediums & spreading awareness amongst beneficiaries about the importance of upskilling.

5.2. Demand Aggregation

5.2.1. Labour markets, business environments and technologies are changing rapidly leading to shorter upskilling cycles which adds substantially to the risk of becoming redundant.

5.2.2. Aspirants can be provided with an online form on the Mahaswayam portal, wherein they can express their interest regarding job role, training location etc. Through the portal, additional information regarding upskilling may also be shared.

5.3. Counselling

Counselling plays a very important role in upskilling. Career Counselling Centres or professional agencies may be engaged for counselling of candidates applying for upskilling, which will help in identifying right candidate for the right course, resulting in reduction of drop out/attrition rate of candidates during training.

5.4. Selection of Job role & training centre

5.4.1. Based on demand aggregation and counselling, the aspirants will be given options to select desired job role for up skilling from available training centres.

5.4.2. The aspirants will be able to select any training location from all over the State.

5.4.3. The aspirant's job role selection will be based on the district selected by him/her.

5.4.4. The job roles available for selection may also be aligned with the District Skilling Development Plan which is prepared as per the skill gap and market demand of the respective district.

5.5. Batch creation & approval

5.5.1. Before implementing this policy at scale, pilots will be taken in select district or divisional headquarters.

5.5.2. Flexibility will be given in terms of training schedule for convenience of trainees to run batches early morning, evenings or weekends also.

6. Training Model

6.1. Industry establishments, training centres, academics institutions and organizations empanelled by state Govt. for Green Channel (vide letter dated 10th Feb., 2022) or any institution notified subsequently to be added from time to time will be given priority.

6.2. Regular Training at Training Centre (TP/TC)

Upskilling Training at Training centres which are empanelled and Accredited & Affiliated on Skill India Portal.

6.3. Training at On-site Industry Training Centre

Industry establishment, Industry operated training centres, training centres at industry premises (for example, Hospitals for Healthcare/construction sites for the Construction sector) may be explored. Industry associations may be contacted for the said training *subject to the scheme norms of Govt. of India/Govt. of Maharashtra.*

6.4. Training through Online Platforms

Courses for which SSCs have already developed online skilling module/ manuals need to be taken into consideration (like IT, ITES).

6.5. Hybrid Training Centre

Theoretical component at classrooms (Virtual/in person) and practical training with industry or establishment may be provided.

6.6. Government institutions like State Boards, ITIs, Technical High Schools, Public Universities, Skill Universities, Polytechnics and Engineering Colleges will be encouraged to run such centres.

7. Payment terms, Cost Norms & Financials

7.1. Payouts will be as defined in Common Cost norms issued by the Government of India from time to time.

7.2. Payment milestones *shall* be as per PMKUA scheme guidelines.

7.3. For the online module of the skilling, the base cost rate will be reduced by 60 % as compared to common cost norms or as per scheme norms of Govt. of India/Govt. of Maharashtra.

7.4. For already placed candidates, the payment of placement milestone will be deducted. Placement milestone payment need not be paid to Training Providers, if aspirants undergoing upskilling are already employed, in such condition milestones for Training & Certification will be considered as 100% payments.

7.4.1. In case training partner facilitates better employment opportunity (10% more CTC) within 3 months of training for placed trainees, the placement tranche shall be provided subject to receipt of higher offer appointment letter along with pay slip of 3 months.

7.5. To be eligible for Govt. funded training, as per the guidelines set by NSDC, *Candidates may enroll not more than twice for training under upskilling in the same sector (the second time to be for a higher NSQF aligned job role only) or for different sector job role, provided there is a 6 month gap between the certification date of the first job role and batch start date of subsequent job role.* For ITI students, this limit of maximum two trainings will not apply.

8. Linkages and Mobility

Necessary Sectors for Up-Skilling may be identified through partnership of concerned SSCs/ Industrial establishments. There will be appropriate linkages with skill universities.

9. Expected Outcome

9.1. Career Growth/Upward Mobility/Horizontal mobility.

9.2. Increase in income/Hike in Salary.

9.3. Better Employment Opportunities.

9.4. Human Resource Development.

9.5. Enhanced productivity.

.....